

ОКРЕМІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ПРИНЦИПУ СВОБОДИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Гоцуляк Ю. В.^{1*}, Бондарчук Я. П.²

^{1,2}Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця (Україна)

*e-mail: y.hotsulyak@donnu.edu.ua

Принцип свободи є засадничим для правової реальності, тому навіть у деструктивних, надзвичайних для права умовах його зміст обов'язково має бути наявний.

Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, не можуть бути обмежені за будь-яких обставин чотири права: «заборона катувань, заборона рабства, заборона покарання без закону, право не бути притягненим до суду або покараним двічі» [1, с. 317]. З цього переліку вже видно особливу цінність принципу свободи, який навіть за необхідності впровадження певних обмежень не може бути спотворений за змістом, а саме заборона рабства, тобто явища, яке є протилежністю свободи, а також неможливості незаконного її позбавлення. Попри те, що окремі свободи людини не є абсолютними, сам принцип свободи залишається за змістом тим же, може бути звужений його обсяг, але не зміст. Заперечити свободу через легалізацію рабства неможливо за жодних умов.

Конституція України дає більш широкий перелік абсолютних прав, що не підлягають обмеженню: право на життя, право на шлюб, право на свободу та особисту недоторканість, право на повагу гідності, право змінити громадянство, право на судовий захист та оскарження рішень, дій, бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, право на професійну правничу допомогу тощо [1, с. 318]. Отже, можна дійти висновку, що вказаний перелік абсолютних прав та свобод відрізняється їх значною соціальною цінністю, однак вони не мають такого регулятивного значення для правопорядку в умовах надзвичайної ситуації, їх забезпечення не впливає суттєво на національну безпеку так, як свобода пересування. Втім абсолютний характер цих прав в умовах збройного конфлікту вимагає додаткового тлумачення, оскільки певні обмежувальні заходи сприймаються суспільством не як обмеження, а як порушення.

Важливим є також положення Конвенції про захист прав та основоположних свобод щодо відступу від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Згідно зі ст. 15, «під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, держава може відступати від зобов'язань, взятих вказаною Конвенцією в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [2]. Відтак міжнародне право закріплює офіційно підстави для обмеження свободи – війна або інша суспільна небезпека, що загрожує життю нації. Відступити від свободи людини можна лише у разі реальної загрози самому існуванню людини, причому не окремої

людини, а цілої нації. Логіка такого положення полягає в тому, що свобода не може нормально розгортатись та реалізовуватись у соціальній реальності в умовах війни чи значної суспільної небезпеки, а тому допускається її обмеження задля вищої суспільної цінності.

Позиція ЄСПЛ щодо ст. 15 є такою: «...завжди коли заявник скаржиться на те, що його права за Конвенцією були порушені протягом періоду відступу від зобов'язань, Суд спочатку перевіряє, чи можуть вжиті заходи бути виправдані відповідно до основних статей Конвенції; і лише якщо вони не можуть бути виправдані таким чином, Суд переходить до визначення того, чи був відступ від зобов'язань» [3; 4; 5]. Навіть за наявності такої вагомої підстави, як війна чи суспільна небезпека, що загрожує життю нації, заходи щодо обмеження свободи людини не можуть бути довільними чи свавільними, вони мають бути виправдані і мінімально необхідні для застосування у конкретних умовах.

Згідно зі ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права «під час надзвичайного становища в державі, допускається відступ від зобов'язань в мірі, в якій це диктується гостротою становища, при умові, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження» [6]. Вчергове переконуємось, що обмеження свободи у сучасній парадигмі прав людини цілком допустиме як виключна міра за умови настання надзвичайного до достатньої гостроти становища. Тут на перший план виходить саме регулятивна цінність принципу свободи, адже її обмеження певною мірою та за певних обставин теж може скласти правове благо.

В умовах збройного конфлікту держава має дотримуватися принципу непопорушності мінімальної свободи, що полягає у принциповій неможливості за будь-яких обставин позбавлення людини статусу вільної, гідної власної природи особистості з вільним світоглядом. Обмеження свободи не можуть оминати вказаний принцип задля збереження набутих правових цінностей.

Обмеження свободи повинні мати свої підстави та відповідати критеріям, тоді як порушення свободи не може мати жодних критеріїв. Сучасна правосвідомість нерідко сприймає окрему поведінку з боку органів влади, особливо, які наділені повноваженнями застосовувати примус, обмежувати чи позбавляти волю не як обмеження, а як порушення свободи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Горещкий О. В. Обмеження прав та свобод людини під час воєнного стану. *Свобода, безпека та незалежність: правовий вимір*: матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Національний авіаційний університет, 24 лютого 2023 р.). Київ, 2023. С. 316–319.

2. Конвенція про захист прав і основоположних свобод (Європейська Конвенція з прав людини) 1950 р., ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Європейський суд з прав людини. 2016. 14 с. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_15_ukr

4. «Austin та інші проти Сполученого Королівства». Рішення ЄСПЛ. Заяви №№ 39692/09, 40713/09 та 41008/09, від 15.03.2029 р.

5. Lawless проти Ірландії Рішення ЄСПЛ від 01.07.1961 р.

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р., ратифікація від 19.10.1973. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

ДОКАЗОВА МЕДИЦИНА ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ПРИНЦИП МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Гуцуляк О. І.

Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця (Україна)

e-mail: o.bagriy@donnu.edu.ua

Повоєнна відбудова України є наразі надзвичайно актуальною темою і в доктринальних розробках, і у державному стратегічному плануванні. Серед національних програм Плану відновлення України важливе місце займає модернізація системи охорони здоров'я (далі – СОЗ) [1]. Звісно, всеохопний характер відновлення країни має зачепити і медичну галузь. Однак однієї регенерації від наслідків війни тут буде замало [2].

Одним із проєктів нацпрограми повоєнної відбудови є утворення національної інституції з питань якості в охороні здоров'я і безпеки пацієнтів та забезпечення регулярної зовнішньої оцінки діяльності закладів ОЗ з публікацією результатів та впровадження системи забезпечення якості в охороні здоров'я на всіх рівнях. Якість медичних послуг насамперед пов'язана з обґрунтованістю дій медичних працівників, із доцільністю і виправданістю методів діагностики та лікування з погляду інтересів саме пацієнтів, тобто – з доказовістю, і це в контексті поточного дослідження презюмується.

Необхідною і базовою умовою успішного реформування системи охорони здоров'я в Україні загалом Міністерство охорони здоров'я України також визнає ключову роль широкого впровадження доказової медицини. Це справедливо і для повоєнного відновлення, можливо, навіть більшою мірою, ніж колись, оскільки витрати з бюджету і без того дефіцитних коштів на відшкодування вартості лікарських засобів, які не мають доведеного профілю безпеки та ефективності, – однозначно недоречні.

Вивченням різних аспектів і правових проблем реформування системи охорони здоров'я в Україні присвячено наукові праці низки дослідників, як-от А. Барзилович, Д. Белов, С. Буга, Ю. Вітрова, Л. Дешко, П. Іванчов, Б. Логвиненко, І. Майданик, Г. Миронова, І. Пирога, І. Сенюта, С. Стеценко та ін. Проте необхід-